

Sledovali jsme obrození u Slovanů z jeho profilu jazykově literárního v procesu ustavení spisovných jazyků a literatur; zjišťovali jsme, jak tzv. slovanství přímo zasahuje do politicko-sociálního dění a jak je důležitou součástí významové, ideově emociální složky slovesných výtvorů. Viděli jsme, jak třídní činitel rozrůžňuje humanisticko-barokní představy o slovanství (tu celou jakousi humanisticko-barokní ideologii, „barokní slavismus“, jak jsme to dříve jmenovali, přehánějící barokně jednotící ráz a zároveň s tím také stupeň soustavnosti ideologické). V daném úkolu tedy bylo hlavní určit souvislosti tohoto „slovanství“ v politicko-sociálním procesu, jeho místo v společenských strukturách a odtud hledat jeho odraz v jazykově literárním plánu, kterým si ustavující se národy tvoří nástroje svébytného života v rodině jiných národů.

Literární vzájemnost mezislovanská, která se projevovala druhdy už v starší době, stává se v obrozenské době uvědomělou a programovou. Ale hned od počátku je zde daleko větší souvislost s lidovou tvorbou slovesnou než u jiných národů evropských. Viděli jsme příčiny toho v samém zrodu spisovných jazyků a literatur u většiny slovanských národů novodobých: uplatňuje se tu na literární platformě přímo lidový jazyk a lidová tvorba slovesná. Z toho plyne nejen organická souvislost umělé a lidové tvorby v jednotlivých slovanských literaturách, ale také souvislost jednotlivých slovanských literatur působením lidové slovesnosti, která ještě v době obrozenské a dlouho poté není rozdělena ani politickými hranicemi ani tlakem spisovných jazyků.

Už z této souvislosti lidové tvorby slovesné plyne národně a sociálně osvoboditelská tendence, spojující slovesnost slovanské masy, většinou ještě zápasící proti nevolnickému otroctví. Celý okruh obrozenské tematiky slouží tomuto zápasu; v podstatě nemůže být obrozenská tematika než pokroková; odtud jsou tak četné spoje v slovanské obrozenské literatuře, kdy nastupující buržoasie pokroková slouží a musí sloužit zájmům osvobozujícího se lidu, ve kterém má přirozeného spojence proti feudálnímu řádu.

Národní a sociální osvoboditelská tendence je u většiny slovanských literatur za obrození převládající úkonností. Ale ani v této době není to úkonnost jediná: literatura by nebyla literaturou tj. slovesným uměním, kdyby neměla úkonnost uměleckou.

Touto slovesnou uměleckostí, literárností (v tom smyslu jako se užívá slova „výtvarnost“ o umění výtvarném nebo slova „hudebnost“ o umění hudebním) jsou slovanské literatury spojeny nejen s lidovou tvorbou slovesnou jednotlivých slovanských společenství, ale také s literaturami jiných národů.

Proto jsme už shora upozornili na to, že se slovanské jazykově literární obrození děje v určitých „proudech“ a „směrech“ evropské a tím i světové literatury.

Tím se ovšem problematika slovanských literatur národních v obrozenské době zapojuje do dění obecnějšího, ale nezabývá se svého svérázu, své specifičnosti, své slovanské zvláštnosti, do níž uvádí tento spis, který by chtěl být v dobrém smyslu slova informativní.

Chce být informativním také následujícím náčrtem toho, co by bylo třeba dále dělat, aby se zkoumání pohnulo vpřed.

Především by se měla zkoumat souvislost slovanské literární tvorby slovesné před obrozením a v obrození, její odrážení a působení v slovanských literaturách jednotlivých a ve vzájemnostním profilu literárním. Dosavadní obraz nepostačí na syntesu, které by bylo třeba k poznání vzájemných vztahů, tím méně ke sdělení pro širší čtenářskou obec.

Srovnávací bádání literární, obnovené a prohloubené na vyšší etapě v Sovětském svazu právě v poslední době, zamítá ovšem lovení vlivů (neblaze proslulou „vlivologii“); vysvětluje přejímání, přetváření i samostatný vznik motivů i struktur z podmínek politicko-sociálních. V oblasti slovanských literatur v době obrozenské je třeba znovu vše přešetřit z tohoto hlediska.

Nemělo by bývalo smyslu uvádět v tomto spise dílčí nálezy, které nedávají ještě ucelený obraz. Vztahy a souvislosti rozvíjejí se později až v době, která je přípravou k roku osmačtyřicátému a v době poté následující. Vlastní obrozenský smysl jazykově literárního procesu na vyšším stupni společenského vývoje je nahrazen už širší úkonností literatury. Tím se mění také obraz vzájemného vztahu slovanských literatur. Nadělalo se mnoho chyb tím, že shody, podobnosti a vlivy nebyly hodnoceny podle své úkonnosti společensky pokrokové a že se zůstávalo jen v mechanické látkovědě. Ale naopak bylo a je zase chybou, že se nepřihlíželo a nepřihlíží k uměleckému hodnocení slovesných tvarů, jejich uměleckých idejí a struktur, že se zůstávalo a zůstává jen v historii idejí, kultury; krátce nevystihují se souvislosti ve vlastní literárnosti jevů. Celkem nepohnuli jsme se o mnoho dále, než je v mé Slovesnosti Slovanů z r. 1928. Tam odkazují toho, kdo by v probírané době hledal literární souvislosti a spokojil by se aspoň náznaky. Metodické názory tvaroslovné jsou v mém spise „K metodologii srovnávací slovesnosti slovanské“ (Brno 1936).

Konečně třeba připomenouti, že mezislovanské souvislosti tvarů a struktur bude možno stanovit až po vyšetření v rámci srovnávacího zkoumání obecného:

mezislovanské souvislosti se objeví tu jako výsledek, nikoli jako předpoklad. Možno nakonec i tu připomenout, že v srovnávací metodě hledisko konvergence (shody) a divergence (rozdílů) zejména v slovanských literaturách je velmi nutné a užitečné.

Teprve po velké srovnávací práci literárněvědné bude se moci se stanoviska literatury přispět k řešení poměru integračních a diferenciačních tendencí mezi-slovanských. Ale stále budeme nuceni se vracet k problematice slovanství obrozenského; budeme jistě opravovat názory zde vyslovené, nebo aspoň naznačené, na základě nálezů a zkoumání pozdějšího poobrozenského vývoje.

